

Victims' rights in the context of Ukraine's European integration: From the new EU Directive to paradoxes of implementation

Viacheslav Tuliakov

*Doctor of Laws, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of
Ukraine,*

Honoured Worker of Science and Technology of Ukraine

National University "Odesa Law Academy"

<https://orcid.org/0000-0002-2716-7244>

Abstract

The article is devoted to the analysis of the updated EU Directive on the rights of victims of crime (2025) in the context of its significance for the reform of criminal justice in Ukraine as an EU candidate state. On the basis of comparative-legal and doctrinal approaches, the author examines the key novelties of the Directive, including the strengthening of victims' procedural rights, the introduction of the EU-wide support line 116 006, the expansion of guarantees for vulnerable groups, the protection of privacy, and the requirements concerning professional training. At the same time, the article analyses an example from the case-law of the Criminal Cassation Court within the Supreme Court of Ukraine, where the victim's position is considered 'not decisive' when applying the statute of limitations under Article 49 of the Criminal Code, which conflicts with the standard of meaningful victim participation enshrined in the Directive. The main theoretical part of the article develops the author's conceptual framework of 'paradoxes of victimhood' – eight structural contradictions embedded in the logic of victim-centred criminal-law reforms: from the instrumentalisation of victims' narratives for punitive expansion, to the tension between protection and over-criminalisation, between the victim's voice and procedural fairness, and between emotional legitimacy and normative restraint. These paradoxes are examined through the prism of Ukraine's wartime and post-conflict experience and are analysed with due regard to the case-law of the European Court of Human Rights. The author concludes that approximation of the Directive requires not only legislative amendments but also a transformation of the institutional culture of justice, and proposes concrete reform priorities: procedural guarantees of victim participation, systematic professional training, sunset clauses for extraordinary wartime norms, and independent monitoring.

Key words: *rights of victims of crime; EU Directive; paradoxes of victimhood; legislative approximation; transitional justice; criminal-law reform.*

The European Day for Victims of Crime, which is celebrated annually on 22 February, acquires particular significance this year. It is precisely in this period that the political agreement on the updated EU Directive on the rights of victims of crime is approaching its final stage – an instrument that substantially reforms the standards of protection, support and procedural rights of victims in all Member States, cementing a new quality of the approach to persons who have experienced crime. The new version of the Directive reinforces the fundamental idea that every victim must be recognised, heard and provided with real tools for access to justice, rather than being left alone with the consequences of the harm suffered [European Parliament, 2025a].

The origins of the current EU policy on victims' rights go back to the 2012 Directive, which for the first time enshrined minimum guarantees for victims of crime: respectful treatment without discrimination, an individualised approach, the right to information, support and protection [Prpic, 2023]. At the same time, the practice of implementation has shown that formally identical norms operate differently across Member States: the level of support remained uneven, victims' awareness of their rights insufficient, and access to specialised services fragmented, particularly for the most vulnerable groups. Reports by human rights organisations also recorded that victims often experience secondary victimisation already in their contacts with the police, prosecution services or courts [REDRESS, 2025]. It was precisely these structural problems that triggered the European Commission's initiative to revise the Directive in order to increase the practical effectiveness of the existing standards [IEU Monitoring, n.d.].

It is symbolic that civil society organisations bringing together victims of crime and their families have long treated 22 February not only as a day of remembrance, but also as a day of mobilisation for better protection of victims' rights. At the level of civic activism it is consistently emphasised that all victims must be recognised, including those harmed by road-traffic offences, violent crime, hate-motivated offences, trafficking in human beings, sexual and gender-based violence, as well as terrorist acts. In this context, the updated Directive is not merely a technical revision of a legal text; it constitutes a response to the longstanding call to turn victims' rights from abstract declarations into a concrete and tangible reality in people's everyday lives [European Network of Victims' Rights, 2025].

I. A new EU standard in the field of victims' rights

The updated Directive, on which the European Parliament and the Council reached political agreement on 10 December 2025, covers several key clusters of changes [European Newsroom, 2025]. The first cluster concerns the strengthening of victims' procedural rights at all stages of criminal proceedings. The new rules provide that victims must receive not only formal information about the progress of their case but also emotional support directly on the premises of courts and other justice institutions, in order to reduce the psychological stress of participating in proceedings. The Directive also secures the right to legal aid throughout the proceedings for victims who lack sufficient financial means, thereby aiming to mitigate the inequality of arms and to ensure genuine access to justice. An important element is the requirement to speed up the payment of compensation awarded by the offender, since delays in enforcement have turned compensation mechanisms into a mere illusion of justice [European Parliament, 2023].

Of particular significance is the right of victims to challenge certain decisions in criminal proceedings, especially those relating to access to legal aid or to the exercise of the right to be heard. This approach transforms the victim from a passive object of procedural actions into a fully-fledged subject whose views and needs must be taken into account when decisions are made. Strengthening victims' participatory guarantees also serves to bolster trust in the justice system, since the perception of fair and respectful treatment by authorities reduces the risk of secondary victimisation [European Parliament, 2023]. In this

sense, the new Directive reflects a broader shift from a purely punitive model towards one oriented at restoring the victim's dignity and autonomy, where participation is substantive rather than ritual.

Specialised support services and the 116 006 helpline

The second block of innovations concerns the creation and development of specialised victim support services operating throughout the European Union. Member States are required to ensure access to both general and specialised support services – psychological, social, legal assistance and crisis intervention, including for victims of sexual violence, domestic violence, trafficking in human beings and other serious crimes [Victim Support Europe, 2025a]. Individual assessment of each victim's needs must be carried out by trained professionals, and its outcome should determine the type and extent of support that will be provided. Such a needs-centred approach changes the lens through which victims are viewed: they are no longer treated merely as 'evidence' or 'sources of information', but as individuals with unique circumstances, vulnerabilities and resources.

A major innovation is the introduction of an EU-wide telephone helpline for victims of crime with the single number 116 006, alongside an explicit requirement to develop online support tools [Victim Support Europe, 2025b]. This helpline must provide immediate information, emotional support and referral to appropriate services in the relevant Member State, free of charge, confidentially and at a time convenient for the victim. In addition to traditional telephone calls, the Directive encourages the use of digital services – mobile applications, chat-based support and secure online platforms for communication with counsellors – which is particularly important for younger people and for those who feel anxious about face-to-face contact with institutions.

Protection of vulnerable groups

The new rules clearly emphasise the need for heightened attention to the most vulnerable victims. This category includes children, persons with disabilities, older persons, victims of hate-motivated and discriminatory crimes, as well as those who have experienced prolonged or repeated violence [European Network of Victims' Rights, 2025]. For such victims, the Directive mandates special protective measures: adapted interviewing procedures, the possibility of video-recording statements, and the provision of safe environments where medical, psychological and legal support can be delivered in an integrated manner. Particular attention is paid to reducing the risk of repeat victimisation by minimising unnecessary contact with the offender and by implementing procedures that take into account age, gender and other specific needs of the victim.

For child victims, the Directive establishes higher standards of protection and support grounded in a child-friendly approach. This includes the possibility of conducting medical examinations, providing psychological support, using video-recorded testimony and receiving complaints, where possible, in the same specially designed premises, thereby reducing the traumatic impact of moving between institutions [Prpic, 2023]. Professionals interacting with child victims must receive specialised training that reflects the child's age,

level of development and psychological state, which is crucial not only for avoiding further trauma but also for ensuring reliable collection of evidence.

Special importance is attached to access to sexual and reproductive healthcare for victims of sexual violence. At EU level it is expressly recognised that the package of necessary medical services for such victims must include emergency contraception, post-exposure prophylaxis for infections, testing for sexually transmitted diseases and, in accordance with national law, access to abortion [European Parliament, 2025b]. Refusal to provide such care is construed as a continuation of violence against the victim, underscoring the evolution of the EU's approach to sexual and gender-based violence as a serious human-rights violation requiring a comprehensive, multidisciplinary response.

Privacy, professional training and the cross-border dimension

The updated Directive underscores the need to protect victims' privacy, including restricting the disclosure of personal data and detailed information about the case, both with respect to third-party access to case files and to media and social-media coverage [REDRESS, 2025]. The objective is to prevent stigmatisation, secondary victimisation and unwanted public attention that may turn a case into a media event rather than a process of restoring justice. Privacy safeguards are particularly important for victims of sexual violence, intimate-partner and family-based violence, as well as for children and persons from small communities, where disclosure of information may lead to social isolation or further harm.

A substantial component of the reform concerns requirements for training professionals who work with victims. Member States must organise training for police officers, prosecutors, judges, social workers, medical staff and support-service counsellors, focusing on understanding the psychological consequences of crime, the vulnerabilities of different groups, the gendered dimensions of violence and the need to avoid victim-blaming [Victim Support Europe, 2025b]. The effectiveness of legal norms depends on the competence and sensitivity of those applying them, which is why training is conceived as an integral element of implementation rather than an optional add-on.

The updated Directive also takes into account the cross-border dimension of victimisation. Member States are obliged to cooperate in ensuring that victims have access to information, support and compensation irrespective of their place of residence within the Union, including mutual recognition and enforcement of decisions, information exchange between support services and the provision of services in multiple languages [IEU Monitoring, n.d.]. Civil society organisations are an indispensable element of the new system: they are regarded not as auxiliary actors, but as key partners of state institutions in policy-shaping, standard-setting and practical implementation [Victim Support Europe, 2025a].

At a strategic level, the updated Directive forms part of a broader EU policy in the fields of human rights, the rule of law and democratic resilience. When victims feel that the state stands by them rather than turning away, the legitimacy of democratic institutions is strengthened and the culture of impunity is challenged [IEU Monitoring, n.d.]. Hence, the new norms on victims' rights are a step towards a more just and solidaristic European space

in which the right to dignity becomes a tangible criterion for evaluating the effectiveness of justice – and a benchmark for countries moving towards European integration, including Ukraine [European Newsroom, 2025].

II. Approximation of the Directive in Ukraine: systemic challenges

For Ukraine, as an EU candidate state, approximation of the updated Directive on victims' rights is not merely a formal obligation but a serious reform challenge. It requires not only legislative amendments but a transformation of the institutional culture of law enforcement and adjudication.

1. The formal 'right to be heard' without real influence on proceedings

One of the central standards of the new Directive is the victim's right to be heard at every stage of criminal proceedings, with their position genuinely taken into account [European Parliament, 2023]. However, the case-law of the Criminal Cassation Court within the Supreme Court of Ukraine demonstrates a fundamentally different logic – one that risks reducing the right to participation to a purely declaratory norm.

The issue arises, in particular, from the approach of the Supreme Court to the application of Article 49 of the Criminal Code of Ukraine (exemption from criminal liability due to the expiry of the statute of limitations). The Court holds that this provision is mandatory in character: once the legal prerequisites are established, the court is obliged to apply it irrespective of the victim's position. The Supreme Court emphasises specifically that 'the position of victims is not decisive' when applying Article 49 of the Criminal Code.

Key Supreme Court thesis: the court cannot make the application of Article 49 of the Criminal Code contingent on the victim's consent or objection – their position cannot constitute a 'veto' over a mandatory statutory norm. The right to be heard, on this understanding, does not mean the right to determine the content of the judicial decision, but merely guarantees the opportunity to convey one's position before the decision is taken.

From a purely doctrinal standpoint, this position is internally coherent: the right to be heard is violated not when the court disagrees with the victim's position, but when it deprives the victim of the opportunity to speak or ignores their arguments in the reasoning. However, in the context of approximation, it gives rise to two interrelated risks.

2. The risk of illusory participation and procedural gaps

The first risk is structural. If the victim's position is declared 'not decisive' in advance in all statute-of-limitations cases, procedural involvement may degenerate into a formality: courts may confine themselves to recording the victim's position without real analysis. The new EU Directive, by contrast, requires that victim participation be substantive – courts must give reasoned explanations of why specific arguments cannot alter their conclusion. Such reasoning is not a formality but a mechanism for restoring the victim's trust in justice and reducing the risk of secondary victimisation [Victim Support Europe, 2025a].

The second risk is procedural. The current Code of Criminal Procedure of Ukraine does not contain clear mechanisms guaranteeing the victim meaningful participation when statute-

of-limitations questions are decided. The Supreme Court position, unsupported by corresponding procedural norms, leaves judges broad discretion in determining a 'sufficient' level of victim engagement – which conflicts with the Directive's requirement of predictable and guaranteed participation standards at all stages of proceedings.

3. The cultural dimension: from a punitive to a restorative model

The new Directive reflects a shift from a purely punitive model towards one oriented at restoring the victim's dignity and autonomy [European Newsroom, 2025]. This requires not only legislative change but a transformation of legal consciousness among judges, prosecutors, investigators and social workers. The Directive explicitly obliges Member States to provide specialised training focusing on the psychological consequences of crime, gender-based dimensions of violence, vulnerabilities of different groups and the avoidance of victim-blaming. In Ukraine such systematic training is virtually absent; even formal transposition of the Directive without a change in institutional culture risks remaining a mere declaration.

III. Paradoxes of victimhood: a conceptual framework for criminal law and transitional justice

Understanding the difficulties of approximation requires a deeper theoretical lens. Contemporary criminal justice systems have undergone what may be called a 'victim turn' [Tuliakov, 2026]. In national and international jurisdictions victims have moved from the periphery of criminal proceedings to positions of normative centrality – reflected in procedural reforms granting victims participatory rights, substantive law creating new offences to protect victims, sentencing systems that privilege victim impact, and human-rights discourse that positions victim dignity as the primary justification for state action.

Yet this centring of the victim as a normative anchor generates a series of systemic tensions – what I call paradoxes of victimhood. These are not merely implementation problems or resolvable compromises, but structural contradictions embedded in the very logic of victim-oriented legal reform. Strengthening victim protection often produces counter-effects at the doctrinal, procedural and policy levels that undermine the very values victim-centred reforms are intended to advance [Tuliakov, 2026].

Victimhood as deviation from security norms

Before examining specific paradoxes, it is important to situate victimhood within a broader normative framework linking legal doctrine with intuitive moral understanding. Victimhood can be understood as a deviation from security norms operating simultaneously at legal and intuitive levels.

At the legal level, criminal law establishes security norms through prohibitions defining the boundaries of acceptable conduct and through coercive mechanisms promising protection against violations. The state's fundamental obligation is to maintain a settled security order within which individuals can exercise autonomy free from fear of violence, coercion or harm. When someone becomes a victim of crime, this demonstrates that the

legal security norm has been breached: victim status is not merely descriptive but normative – it marks a deviation from the conditions of security that law promises to uphold.

At the intuitive level, people hold pre-legal expectations concerning bodily integrity, security of property, protection of dignity and freedom from coercion. The convergence of legal and intuitive security norms around victimhood explains the powerful moral and political force that victim status carries – and simultaneously creates the conditions for the structural paradoxes examined below. Since reforms positioned as protecting victims acquire moral authority that makes opposition appear callous, that same normative structure opens broad possibilities for misuse [Christie, 1986].

If victimhood represents a deviation from security, then victim-oriented reforms become simultaneously about restoring security for actual victims and about preventing future deviations. These dual imperatives pull in different directions: restoration calls for individualised, rights-respecting processes; prevention may seem to justify expanded criminalisation and procedural exceptions that compromise the very rights framework intended to ensure security [Fattah, 1992]. Ukraine's ongoing war and its accountability mechanisms provide particularly instructive contemporary illustrations of these paradoxes, showing how they intensify under conditions of active conflict and mass crime.

The eight paradoxes and their manifestations in Ukraine

First paradox: recognition versus instrumentalisation

The more comprehensively legal systems recognise victims as subjects with rights, the more easily political actors instrumentalise victim narratives to justify punitive expansion, exceptional measures and symbolic criminalisation. Nils Christie showed how crime functions as a moral and political drama in which victim figures can be strategically mobilised: the 'ideal victim' (innocent, vulnerable, unknown to the offender) becomes a narrative resource for legitimising punitive policy [Christie, 1986]. Ezat Fattah warned of the shift 'from crime policy to victim policy', noting that victim-centred rhetoric, however sincere in origin, proves easily co-opted by punitive agendas [Fattah, 1992].

Ukraine's wartime context demonstrates this paradox with particular clarity. The legitimate need to document and prosecute war crimes – attacks on civilian infrastructure, torture, forced deportation of children, sexual violence – has created space for legislative initiatives reaching far beyond war-crimes accountability: expanded pretrial detention grounds in ordinary criminal cases, restrictions on defence counsel access, accelerated proceedings, and anti-collaboration legislation with vague definitional boundaries.

Second paradox: voice versus procedural fairness

Expanding victims' participatory rights improves expressive justice but simultaneously risks undermining adversarial balance, equality of arms and the presumption of innocence. International criminal tribunals, notably the International Criminal Court, have intensely grappled with this paradox [McGonigle Leyh, 2011]. Defence counsel have repeatedly challenged victim participation as biased, arguing that multiple parties aligned against the accused structurally skew proceedings.

In the first war-crimes trial in Ukraine, the widow of the victim was present throughout, gave emotional testimony and made media statements. This participation served important expressive functions but also created procedural complications. A twenty-one-year-old conscript faced not only state prosecutors but the weight of collective Ukrainian grief and anger. The proceedings unfolded with extraordinary speed – approximately two months from capture to sentencing – in a way that did not serve victims' material interests, since no civil claim was filed for lack of time.

Third paradox: protection versus over-criminalisation

Victim-centred reforms expand criminal liability under the guise of protection, affecting the principles of legality, ultima ratio and proportionality. Ukraine's collaboration legislation illustrates how protecting victims of occupation justifies broad and vague criminalisation of survival behaviour, conflicting with the requirements of legal certainty under Article 7 of the European Convention on Human Rights (*Del Río Prada v. Spain* [GC], 2013).

Fourth paradox: vulnerability versus agency

Legal frameworks code victims as vulnerable and passive, erasing their agency. Ukrainian women under occupation who engaged in complex survival strategies are reduced to 'ideal victims' in sexual-violence documentation, ignoring their moral complexity [Christie, 1986].

Fifth paradox: universalisation versus the hierarchy of victims

The universalist rhetoric of human rights masks systematic ranking of victims: Ukrainian victims receive unprecedented international attention compared with victims in Syria, Yemen or among the Rohingya, reflecting geopolitical proximity rather than severity of harm [Tuliakov, 2026].

Sixth paradox: restorative justice versus punitive demand

Victim-oriented discourse simultaneously supports restorative dialogue and punitive punishment. Community-reconciliation initiatives regarding collaboration do not correlate with the prevailing public demand for harsh sentences, creating a gap between official restorative rhetoric and actual social demand.

Seventh paradox: privacy versus transparency

Victim protection requires confidentiality, but advocacy requires public testimony. Ukrainian victims of sexual violence face impossible choices between privacy that protects against stigma and visibility that generates international pressure for accountability [REDRESS, 2025].

Eighth paradox: emotional legitimacy versus normative restraint

Collective emotions – anger, grief, fear – are morally valid responses to atrocities, yet their direct translation into criminal policy destabilises legality and proportionality [Tuliakov, 2026]. Legislative processes under the emotional pressure of wartime trauma risk enacting

reforms that compromise procedural guarantees – precisely the guarantees whose introduction approximation of the Directive demands.

Optimising Ukraine's positions in light of European Court of Human Rights case-law

Taking these paradoxes into account, Ukraine's criminal justice system, in the conditions of war and the subsequent transitional period, must navigate complex trade-offs between legitimate victim needs and fundamental fair-trial guarantees. The case-law of the European Court of Human Rights provides important guidance for this navigation.

On victim participation and fair trial (Paradox 2): the Court in *Perez v. France* [GC] (2004) established that excessive participation by civil parties may violate equality of arms. Ukraine should introduce procedural safeguards ensuring that victim participation in war-crimes and collaboration cases does not compromise the presumption of innocence and the right to defence.

On criminalisation and legal certainty (Paradox 3): in *Del Río Prada v. Spain* [GC] (2013) the Court underlined the absolute nature of the *nullum crimen sine lege* principle. Ukraine's collaboration legislation (Article 111-1 of the Criminal Code), with its vague terms 'any assistance' and 'informational support', risks violating Article 7 of the European Convention on Human Rights. The Constitutional Court of Ukraine should review this norm for compliance with legal certainty, and the legislature should clearly differentiate between genuine collaboration (active assistance in violence) and survival behaviour under occupation [*Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina* [GC], 2013].

On detention and review mechanisms (Paradoxes 1 and 8): in *Buzadji v. Republic of Moldova* [GC] (2016) the Court elaborated in detail the criteria for justified pretrial detention. Wartime expansions of detention grounds must satisfy the necessity and proportionality test under Article 5 of the European Convention on Human Rights. Following *Scoppola v. Italy* (No. 2) [GC] (2009), Ukraine should introduce 'sunset clauses' for extraordinary wartime norms, with mandatory parliamentary review after the termination of martial law.

Principal recommendation arising from the analysis of the paradoxes of victimhood: the Ukrainian system must recognise that victim-centredness is a legitimate goal, but not an absolute principle that automatically prevails over all other fundamental rights. The suffering of victims carries moral weight, but does not exempt from the requirements of proportionality, legality and procedural fairness – the very requirements that form the core of the European human-rights tradition to which Ukraine aspires to belong (Tuliakov, 2026).

IV. Reform priorities: what needs to change

Successful approximation of the updated EU Directive in Ukraine will require simultaneous efforts on several fronts, and the paradox framework helps delineate them more precisely.

First and foremost, clear procedural guarantees of victim participation must be enacted into law for all stages of criminal proceedings – including the resolution of statute-of-limitations questions – with a duty on the court to respond to the victim's arguments with reasons. The principle of 'the right to hear, but not necessarily to consider' must be replaced by the principle of 'the right to be heard in a manner that enables the court to explain why the position is not decisive in this specific case'.

Second, specialised victim support services – psychological, legal and social – need to be created or substantially strengthened, with guaranteed state funding and equitable geographical coverage. Connecting to the EU-wide 116 006 helpline could be a first practical step, and introducing 'sunset clauses' for extraordinary wartime criminal-law norms is a necessary safeguard against their permanent entrenchment [European Network of Victims' Rights, 2025].

Third, systematic training must be introduced for all participants in criminal proceedings who interact with victims, with an emphasis on trauma-informed approaches, gender dimensions of violence and the prevention of secondary victimisation, but also on an understanding of the structural paradoxes of victim-centred reforms [Victim Support Europe, 2025b].

Finally, the reform requires a system of independent monitoring in which human-rights organisations, victims' associations and the academic community play a leading role. Only an evidence base as to what actually works will convert legislative changes into living justice practice [European Network of Victims' Rights, 2025]. The adoption and political agreement on new norms is only the beginning of a lengthy implementation process that demands from states the development of national strategies, adaptation of legislation, creation or strengthening of support services, professional training and monitoring mechanisms [European Network of Victims' Rights, 2025].

V. By way of conclusion: the right to dignity as a strategic choice

A victim-oriented approach in criminal law represents genuine moral progress: victims deserve recognition, participation, protection and support. But this turn also concentrates new forms of power abuse, creates new risks of injustice and generates systemic tensions that require sustained critical attention. Ukraine's experience demonstrates that the paradoxes of victimhood operate not as theoretical abstractions but as lived tensions affecting thousands of prosecutions, millions of victims and the long-term legal and social fabric of national life [Tuliakov, 2026].

On the day when Europe honours victims of crime, the dimensions of memory and recognition acquire particular significance. Every story of victimisation is not a statistic but the fate of a specific person, their family, their community – and the new rules are designed to ensure that these stories are no longer lost in the silence of institutional corridors [European Newsroom, 2025]. Public discourse is increasingly consolidating around the understanding that a genuine response to crime is impossible without restoring the victim's

dignity, acknowledging their suffering and granting them a real voice in decisions that directly affect their lives.

For Ukraine, this choice is simultaneously a European integration obligation and a profound internal imperative. The Supreme Court's position on the 'non-decisive' character of the victim's position in statute-of-limitations cases is only one example of how settled judicial practice may conflict with the new EU standard – not through ill-will, but through the absence of the requisite procedural architecture and cultural transformation. The paradoxes of victimhood show that such contradictions are not accidental failures but structural features of any system undergoing a 'victim turn'.

In the long-term perspective, the new standards for protecting victims of crime may contribute to building in Europe a culture of solidarity where the suffering of others does not go unnoticed, and where the response of society and the state is grounded in empathy, justice and accountability. The new Directive on victims' rights, with its expanded guarantees of participation, access to justice, specialised support and respect for privacy, is a key step on this path [European Parliament, 2023]. The paradoxes identified here provide a conceptual map for critical engagement with victim-oriented criminal law and suggest that victim-centredness cannot serve as a reflexive trump card that prevails over all other values, but must be constantly balanced against competing principles including fairness, legality, proportionality, liberty and democratic deliberation [Tuliakov, 2026].

Honouring the European Day for Victims of Crime, Ukraine faces a choice: to treat approximation of the Directive as formal compliance, or as a real reform of the system capable of making every victim's voice genuinely heard – not at the expense of the rule of law, but together with it. Ukraine's accountability efforts deserve support, Ukrainian victims deserve justice, and Ukrainian society deserves the democratic space to navigate these paradoxes in accordance with its own values and priorities [Tuliakov, 2026].

Права жертв злочинів у контексті європейської інтеграції України:

від нової Директиви ЄС до парадоксів імплементації

Вячеслав Туляков

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України,

заслужений діяч науки і техніки України

Національний університет «Одеська юридична академія»

<https://orcid.org/0000-0002-2716-7244>

Анотація

Стаття присвячена аналізу оновленої Директиви ЄС про права жертв злочинів (2025) у контексті її значення для реформи кримінального судочинства України як держави-кандидата на членство в ЄС. На основі порівняльно-правового та доктринального підходів автор досліджує ключові новації Директиви — посилення процесуальних прав потерпілих, запровадження загальноєвропейської лінії підтримки 116 006, розширення гарантій для вразливих груп, захист приватності

та вимоги до навчання фахівців. Водночас аналізується приклад із практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України, де позиція потерпілого визнається «не вирішальною» при застосуванні інституту давності за ст. 49 КК, що суперечить стандарту змістовної участі жертви, закріпленому в Директиві. Основна теоретична частина статті розгортає авторську концептуальну рамку «парадоксів віктимності» — восьми структурних суперечностей, вбудованих у логіку жертво-центричних реформ кримінального права: від інструменталізації наративів жертв для каральної експансії до напруги між захистом і надмірною криміналізацією, між голосом жертви та процесуальною справедливістю, між емоційною легітимністю та нормативною стриманістю. Ці парадокси розглядаються крізь призму воєнного та постконфліктного досвіду України і аналізуються з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Автор доходить висновку, що апроксимація Директиви потребує не лише законодавчих змін, а й трансформації інституційної культури правосуддя, і пропонує конкретні пріоритети реформи: процесуальні гарантії участі жертви, системна підготовка фахівців, «sunset clauses» для надзвичайних воєнних норм та незалежний моніторинг.

Ключові слова: права жертв злочинів; Директива ЄС; парадокси віктимності; апроксимація законодавства; перехідне правосуддя; кримінально-правова реформа.

Європейський день жертв злочинів, який щорічно відзначається 22 лютого, цього року набуває особливого змісту. Саме в цей період до фінальної стадії наближається політична домовленість щодо оновленої Директиви ЄС про права жертв злочинів — акта, який суттєво реформує стандарти захисту, підтримки та процесуальних прав постраждалих у всіх державах-членах Союзу, закріплюючи нову якість підходу до людини, яка пережила злочин. Нова редакція Директиви посилює засадничу ідею, що кожна потерпіла особа має бути визнана, вислухана й забезпечена реальними інструментами доступу до правосуддя, а не залишена наодинці з наслідками завданої шкоди [European Parliament, 2025a].

Витоки сучасної політики ЄС у сфері прав жертв сягають Директиви 2012 року, яка вперше закріпила мінімальні гарантії для жертв злочинів: шанобливе ставлення без дискримінації, індивідуальний підхід, право на інформацію, підтримку та захист [Prpic, 2023]. Водночас практика імплементації показала, що формально однакові норми по-різному працюють у державах-членах: рівень підтримки залишався нерівномірним, поінформованість жертв про свої права — недостатньою, а доступ до спеціалізованих послуг — фрагментарним, особливо для найбільш вразливих груп. Звіти правозахисних організацій фіксували й те, що жертви нерідко зазнають вторинної віктимізації вже при контакті з поліцією, прокуратурою чи судами [REDRESS, 2025]. Саме ці структурні проблеми зумовили ініціативу Єврокомісії щодо перегляду Директиви [IEU Monitoring, n.d.].

Символічно, що громадські організації, які об'єднують жертв злочинів та їхні сім'ї, вже давно розглядають 22 лютого не лише як день пам'яті, але й як день мобілізації зусиль заради кращого захисту прав постраждалих. На рівні громадянського

суспільства послідовно наголошується: усі жертви мають бути визнані, включно з тими, хто зазнає шкоди внаслідок порушень правил дорожнього руху, насильницьких злочинів, злочинів на ґрунті ненависті, торгівлі людьми, сексуального та гендерно зумовленого насильства, а також терористичних актів. У цьому контексті оновлена Директива виступає не лише технічним переглядом тексту, а відповіддю на тривалий заклик перетворити права жертв із абстрактної декларації на конкретну, відчутну реальність у повсякденному житті людей [European Network of Victims' Rights, 2025].

I. Новий стандарт ЄС у сфері прав жертв злочинів

Оновлена Директива, щодо якої Європейський парламент і Рада досягли політичної згоди 10 грудня 2025 року, охоплює кілька ключових блоків змін [European Newsroom, 2025]. Перший — посилення процесуальних прав жертв у межах кримінального провадження на всіх його стадіях. Нові правила передбачають, що жертви повинні отримувати не лише формальну інформацію про хід справи, але й емоційну підтримку безпосередньо в приміщеннях судів та інших органів правосуддя, аби зменшити психологічний стрес від участі в процесі. Закріплюється право на правову допомогу протягом усього судового розгляду для жертв, які не мають достатніх матеріальних ресурсів, що покликане зменшити нерівність сторін і забезпечити реальний доступ до правосуддя. Важливим є й положення щодо пришвидшення виплати компенсації, присудженої винною особою, адже затягування виконання таких рішень перетворювало компенсаційний механізм на ілюзію справедливості [European Parliament, 2023].

Окремого значення набуває право жертв оскаржувати певні рішення у кримінальному провадженні, зокрема ті, що стосуються доступу до правової допомоги або реалізації права бути вислуханим. Такий підхід перетворює потерпілого з пасивного об'єкта процесуальних дій на повноцінного суб'єкта, чия думка й потреби повинні бути враховані при ухваленні рішень. Включення розширених гарантій участі жертви в процесі спрямоване також на підвищення довіри до системи правосуддя, оскільки відчуття справедливого та шанобливого ставлення з боку органів влади знижує ризик вторинної віктимізації [European Parliament, 2023]. У цьому сенсі нова Директива відображає перехід від суто каральної моделі до моделі, орієнтованої на відновлення гідності й автономії потерпілої особи, де участь жертви є не формальною, а змістовною.

Спеціалізовані служби підтримки та гаряча лінія 116 006

Другий блок новацій стосується створення й розвитку спеціалізованих служб підтримки жертв, які мають діяти на території всього Євросоюзу. Держави-члени зобов'язуються забезпечити доступ до загальних та спеціалізованих послуг підтримки — психологічної, соціальної, юридичної допомоги та кризового втручання, зокрема для жертв сексуального насильства, домашнього насильства, торгівлі людьми та інших тяжких злочинів [Victim Support Europe, 2025a].

Індивідуальна оцінка потреб кожної жертви повинна здійснюватися підготовленими фахівцями, а її результати мають визначати обсяг і вид допомоги, яку буде надано. Такий «потребоцентричний» підхід змінює оптику: жертва сприймається не як «доказ» або «джерело інформації», а як людина з унікальними обставинами, вразливостями та ресурсами.

Значною інновацією є запровадження загальноєвропейської телефонної лінії допомоги жертвам злочинів із єдиним номером 116 006, а також чітка вимога розвивати онлайн-інструменти підтримки [Victim Support Europe, 2025b]. Така лінія має надавати негайну інформацію, емоційну підтримку та перенаправлення до відповідних служб у державі-члені, причому безкоштовно, конфіденційно й у зручний для жертви час. Окрім традиційних телефонних дзвінків, стимулюється використання цифрових сервісів — мобільних додатків, чат-підтримки, безпечних онлайн-платформ для спілкування з консультантами, що особливо важливо для молоді та для тих, хто відчуває тривогу щодо безпосереднього контакту з інституціями.

Захист вразливих груп

Нові правила чітко окреслюють необхідність підвищеної уваги до найбільш вразливих жертв. Це стосується дітей, людей з інвалідністю, осіб похилого віку, жертв злочинів на ґрунті ненависті й дискримінації, а також тих, хто зазнав тривалого чи повторюваного насильства [European Network of Victims' Rights, 2025]. Для таких жертв передбачено спеціальні заходи захисту: адаптовані процедури допиту, можливість відеозапису показань, забезпечення безпечного середовища, де медична, психологічна й правова допомога можуть надаватися комплексно в одному місці. Особлива увага приділяється зниженню ризику повторної віктимізації через мінімізацію непотрібних контактів із правопорушником та впровадження процедур, що враховують вікові, гендерні й інші специфічні потреби жертви.

Для дітей-жертв Директива встановлює підвищені стандарти захисту і підтримки, що мають ґрунтуватися на дружньому до дитини підході [Příis, 2023]. Йдеться про можливість проводити медичні огляди, надавати психологічну підтримку, фіксувати свідчення за допомогою відеозапису, а також приймати заяви про злочин, по можливості, в одних і тих самих спеціально облаштованих приміщеннях, що зменшує травматичний ефект постійних переміщень між установами. Для дітей-жертв також передбачена спеціальна підготовка фахівців, що враховує вік, рівень розвитку та психологічний стан дитини.

Особливого значення надається доступу до сексуального та репродуктивного здоров'я для жертв сексуального насильства. На рівні законодавства ЄС прямо визнається, що до пакета необхідних медичних послуг для таких жертв мають входити невідкладні контрацептиви, постконтактна профілактика інфекцій, тестування на захворювання, що передаються статевим шляхом, а також, відповідно до національного законодавства держав-членів, доступ до абортів [European

Parliament, 2025b]. Відмова в такій допомозі розглядається як продовження насильства над жертвою.

Приватність, підготовка фахівців та транскордонний вимір

Нова Директива підкреслює необхідність захисту приватності жертв, включно з обмеженням розголошення персональних даних і деталізованих відомостей про справу — як щодо доступу третіх осіб до матеріалів кримінального провадження, так і щодо висвітлення в медіа та соціальних мережах [REDRESS, 2025]. Мета — уникнути стигматизації, вторинної віктимізації та небажаної публічної уваги, яка може перетворити справу на «інформаційну подію», а не на процес відновлення справедливості.

Суттєвою складовою реформи є вимоги до підготовки фахівців, які працюють із жертвами. Держави-члени повинні забезпечити навчання поліцейських, прокурорів, суддів, соціальних працівників, медичного персоналу та консультантів служб підтримки, яке зосереджується на розумінні психологічних наслідків злочину, вразливостей різних груп, гендерних аспектів насильства та недопущенні звинувачення жертви [Victim Support Europe, 2025b]. Ефективність будь-яких правових норм залежить від компетентності й чутливості людей, які їх застосовують, тому навчання стає невід'ємним елементом імплементації.

Оновлена Директива враховує й транскордонний вимір віктимізації. Держави-члени зобов'язані співпрацювати, забезпечуючи жертві доступ до інформації, підтримки та компенсації незалежно від місця її проживання в Союзі, що включає взаємне визнання та виконання рішень, обмін інформацією між службами підтримки та надання послуг різними мовами [IEU Monitoring, n.d.]. Організації громадянського суспільства є невід'ємним елементом нової системи: вони розглядаються не як другорядний ресурс, а як ключові партнери державних інституцій у формуванні політики та реалізації стандартів [Victim Support Europe, 2025a].

У стратегічному вимірі оновлена Директива є частиною ширшої політики ЄС у сфері прав людини, верховенства права та демократичної стійкості. Коли жертви відчують, що держава стає на їхній бік, це посилює легітимність демократичних інституцій і протидіє культу безкарності [IEU Monitoring, n.d.]. Нові норми про права жертв — це крок до більш справедливого та солідарного європейського простору, в якому право на гідність стає реальним критерієм оцінки ефективності правосуддя і орієнтиром для країн, що рухаються шляхом євроінтеграції, зокрема й для України [European Newsroom, 2025].

II. Апроксимація Директиви в Україні: системні виклики

Для України, яка перебуває на шляху до членства в ЄС, апроксимація оновленої Директиви про права жертв злочинів є не лише формальним зобов'язанням, а й серйозним реформаторським завданням. Виконання цього завдання потребує не

просто змін у законодавстві — воно вимагає трансформації інституційної культури та практики правозастосування.

1. Формальне «право бути вислуханим» без реального впливу на провадження

Одним із центральних стандартів нової Директиви є право жертви бути вислуханою на кожному етапі кримінального провадження з реальним урахуванням її позиції [European Parliament, 2023]. Однак практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України (ККС ВС) демонструє принципово іншу логіку — таку, що ризикує звести право на участь до суто декларативної норми.

Ідеться, зокрема, про підхід ККС ВС до застосування статті 49 КК України (звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності). Суд виходить із того, що ця норма має імперативний характер: після встановлення юридичних передумов суд зобов'язаний її застосувати незалежно від позиції потерпілого. Зокрема, ВС наголошує, що «позиція потерпілих не є вирішальною» при застосуванні ст. 49 КК.

Ключова теза ВС: суд не може ставити застосування ст. 49 КК у залежність від згоди чи незгоди потерпілого — його позиція не може бути «вето» на імперативну норму закону. Право бути вислуханим, за такого розуміння, не означає права визначати зміст судового рішення, а лише гарантує можливість донести свою позицію до ухвалення рішення.

З суто юридичної точки зору, така позиція є внутрішньо узгодженою: право бути вислуханим порушується не тоді, коли суд із позицією не погоджується, а тоді, коли він позбавляє жертву можливості висловитися або ігнорує її аргументи в мотивувальній частині. Проте в контексті апроксимації вона породжує два взаємопов'язаних ризики.

2. Ризик ілюзорної участі та процесуальні прогалини

Перший ризик — структурний. Якщо позиція жертви заздалегідь оголошена «не вирішальною», процедурне залучення потерпілого ризикує перетворитися на формальність: суди можуть обмежуватися лише фіксацією позиції жертви без її реального аналізу. Нова Директива ЄС, навпаки, спрямована на те, щоб участь жертви мала змістовний характер — суд зобов'язаний мотивовано пояснити, чому конкретні аргументи потерпілого не можуть змінити висновку. Таке мотивування є механізмом відновлення довіри жертви до правосуддя та зниження ризику вторинної віктимізації [Victim Support Europe, 2025a].

Другий ризик — процесуальний. Чинний КПК України не містить чітких механізмів, які б гарантували жертві змістовну участь при вирішенні питань, пов'язаних із закінченням строків давності. Позиція ВС, не підкріплена відповідними процесуальними нормами, залишає суддям широкий простір для суб'єктивного визначення «достатнього» рівня залучення потерпілого — що суперечить вимозі

Директиви щодо прогнозованих і гарантованих стандартів участі жертви на всіх стадіях провадження.

3. Культурний вимір: від каральної моделі до відновного правосуддя

Нова Директива відображає перехід від суто каральної моделі до моделі, орієнтованої на відновлення гідності й автономії потерпілої особи [European Newsroom, 2025]. Це вимагає не лише змін у законодавстві, а й трансформації правосвідомості: суддів, прокурорів, слідчих, соціальних працівників. Директива прямо зобов'язує держав-членів забезпечити спеціальну підготовку цих фахівців з акцентом на психологічних наслідках злочину, гендерних аспектах насильства, вразливостях різних груп і недопущенні звинувачення жертви. В Україні така системна підготовка практично відсутня, відтак навіть формальна імплементація Директиви без зміни культури ставлення до жертви ризикує залишитися декларацією.

III. Парадокс віктимності: концептуальна рамка для кримінального права та перехідного правосуддя

Осмислення труднощів апроксимації Директиви потребує глибшої теоретичної оптики. Сучасні системи кримінального права пережили те, що можна назвати «поворотом до жертви» [Туляков, 2026]. У національних та міжнародних юрисдикціях жертви перемістилися з периферії кримінального провадження до позицій нормативної центральності: цей зсув відображається у процесуальних реформах, що надають жертвам права участі, у матеріальному праві, що створює нові склади злочинів для захисту жертв, у системах призначення покарання, що привілеюють вплив жертви, та в дискурсі прав людини, що позиціонує гідність жертви як первинне обґрунтування державних дій.

Проте це центрування жертви як нормативного якоря породжує низку системних напружень — те, що я називаю парадоксами віктимності. Це не просто проблеми імплементації чи компроміси, що підлягають вирішенню, а структурні суперечності, вбудовані в саму логіку віктим-орієнтованої правової реформи. Посилення захисту жертв часто породжує контрефекти на доктринальному, процесуальному та політичному рівнях, які підривають саме ті цінності, що жертво-центричні реформи мають на меті просувати [Туляков, 2026].

Віктимність як відхилення від нормативів безпеки

Перш ніж розглядати конкретні парадокси, важливо ситуювати віктимність у ширшій нормативній рамці, що пов'язує правову доктрину з інтуїтивним моральним розумінням. Віктимність можна розуміти як відхилення від нормативів безпеки, що діють одночасно на правовому та інтуїтивному рівнях.

На правовому рівні кримінальне право встановлює нормативи безпеки через заборони, що визначають межі прийнятної поведінки, та через механізми примусу, що обіцяють захист від порушень. Фундаментальний обов'язок держави —

підтримувати усталений порядок безпеки, в якому індивіди можуть здійснювати автономію без страху насильства, примусу чи шкоди. Коли хтось стає жертвою злочину, це демонструє, що правовий норматив безпеки було порушено: статус жертви є не просто описовим, а нормативним — він позначає відхилення від умов безпеки, які право обіцяє підтримувати.

На інтуїтивному рівні люди мають доправові очікування тілесної цілісності, безпеки власності, захисту гідності та свободи від примусу. Конвергенція правових та інтуїтивних нормативів безпеки навколо віктимності пояснює потужну моральну та політичну силу, яку несе статус жертви, і водночас створює умови для структурних парадоксів [Christie, 1986]. Оскільки реформи, що позиціонуються як захист жертв, набувають морального авторитету, що робить опір ним таким, що видається байдужим чи безпринципним, — ця сама нормативна структура відкриває широкі можливості для зловживань.

Якщо віктимність являє собою відхилення від безпеки, то реформи, орієнтовані на жертву, стають одночасно про відновлення безпеки фактичних жертв та про запобігання майбутнім відхиленням. Ці подвійні імперативи тягнуть у різні боки: відновлення вимагає індивідуалізованих процесів, що поважають права; запобігання може здаватися таким, що виправдовує розширену криміналізацію та процесуальні винятки, що компрометують саму структуру прав [Fattah, 1992]. Поточна війна в Україні та її механізми підзвітності надають особливо показові сучасні приклади дії цих парадоксів.

Вісім парадоксів та їх прояви в Україні

Перший парадокс: визнання vs. інструменталізація

Чим більш всебічно правові системи визнають жертв як суб'єктів з правами, тим легше політичні актори інструменталізують наративи жертв для виправдання каральної експансії, виняткових заходів та символічної криміналізації. Нільс Крісті показав, як злочин функціонує як моральна та політична драма, в якій фігури жертв можуть бути стратегічно мобілізовані: «ідеальна жертва» (безневинна, вразлива, невідома правопорушнику) стає наративним ресурсом для легітимації каральної політики [Christie, 1986]. Еза Фаттах попереджав про зсув «від політики щодо злочинності до політики щодо жертв», зауважуючи, що віктим-центрична риторика, якою б щирою вона не була в походженні, виявляється легко кооптованою каральними порядками денними [Fattah, 1992].

Воєнний контекст України демонструє цей парадокс з особливою чіткістю. Легітимна потреба документувати та переслідувати воєнні злочини — атаки на цивільну інфраструктуру, катування, примусову депортацію дітей, сексуальне насильство — створила простір для законодавчих ініціатив, що виходять далеко за межі підзвітності за воєнні злочини: розширених підстав для тримання під вартою, обмежень доступу адвокатів захисту, прискорених судових процесів та антиколабораційного законодавства з нечіткими дефініційними межами.

Другий парадокс: голос vs. процесуальна справедливість

Розширення прав жертв на участь покращує експресивне правосуддя, але одночасно ризикує підірвати змагальний баланс, рівність сторін та презумпцію невинуватості. Міжнародні кримінальні трибунали, зокрема Міжнародний кримінальний суд, інтенсивно боролися з цим парадоксом [McGonigle Leyh, 2011]. У першому судовому процесі над засудженим за воєнні злочини в Україні вдова жертви була присутня впродовж усього процесу, давала емоційні свідчення та робила заяви для медіа. Ця участь слугувала важливим експресивним функціям, проте водночас створила процесуальні ускладнення. Судовий процес відбувався з надзвичайною швидкістю — приблизно два місяці від захоплення до засудження — що не слугувало матеріальним інтересам жертв, оскільки адгезійний позов не було заявлено за браком часу.

Третій парадокс: захист vs. надмірна криміналізація

Віктим-центричні реформи розширюють кримінальну відповідальність під виглядом захисту, впливаючи на принципи законності, ultima ratio та пропорційності. Українське законодавство про колабораціонізм ілюструє, як захист жертв окупації виправдовує широке та нечітке криміналізування поведінки виживання, що суперечить вимогам правової визначеності за ст. 7 ЄКПЛ (Del Río Prada v. Spain [GC], 2013).

Четвертий парадокс: вразливість vs. агентність

Правові рамки кодують жертв як вразливих і пасивних, стираючи агентність: українські жінки під окупацією, які здійснювали складні стратегії виживання, редукуються до «ідеальних жертв» у документації про сексуальне насильство, що ігнорує їхню моральну складність [Christie, 1986].

П'ятий парадокс: універсалізація vs. ієрархія жертв

Універсалістська риторика прав людини маскує систематичне ранжування жертв — українські жертви отримують безпрецедентну міжнародну увагу порівняно з жертвами в Сирії, Ємені чи серед рохінджа, відображаючи геополітичну близькість, а не тяжкість шкоди [Туляков, 2026].

Шостий парадокс: реставративне правосуддя vs. каральний попит

Жертво-орієнтований дискурс одночасно підтримує реставративний діалог та каральне покарання: ініціативи громадського примирення щодо колабораціонізму не корелюють з переважним публічним попитом на суворі вироки та довічне ув'язнення.

Сьомий парадокс: приватність vs. прозорість

Захист жертв вимагає конфіденційності, але адвокація вимагає публічного свідчення — українські жертви сексуального насильства стикаються з неможливими виборами між приватністю, що захищає від стигми, та видимістю, що генерує тиск для підзвітності [REDRESS, 2025].

Восьмий парадокс: емоційна легітимність vs. нормативна стриманість

Колективні емоції — гнів, горе, страх — є морально валідними відповідями на звірства, проте їхнє пряме перекладання в кримінальну політику дестабілізує законність та пропорційність [Туляков, 2026]. Законодавчий процес під емоційним тиском воєнної травми ризикує ухвалити реформи, що компрометують процесуальні гарантії — саме ті, запровадження яких вимагає апроксимація Директиви.

Оптимізація позицій України з урахуванням практики ЄСПЛ

Враховуючи ці парадокси, українська система кримінального правосуддя в умовах війни та подальшого перехідного періоду має навігувати складні компроміси між легітимними потребами жертв та фундаментальними гарантіями справедливого суду. Практика ЄСПЛ надає важливі орієнтири для цієї навігації.

Щодо участі жертв та справедливого суду (Парадокс 2): ЄСПЛ у справі *Perez v. France* [GC] (2004) встановив, що надмірна участь цивільних позивачів може порушити рівність сторін. Україні слід запровадити процесуальні гарантії, що забезпечують, що участь жертв у справах про воєнні злочини та колабораціонізм не компрометує презумпцію невинуватості та право на захист.

Щодо криміналізації та визначеності (Парадокс 3): у справі *Del Río Prada v. Spain* [GC] (2013) ЄСПЛ підкреслив абсолютну природу принципу *nullum crimen sine lege*. Українське законодавство про колабораціонізм (ст. 111-1 КК) ризикує порушити ст. 7 ЄКПЛ. Законодавство має бути переглянуто для чіткої диференціації між справжнім колабораціонізмом та поведінкою виживання під окупацією [Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina [GC], 2013].

Щодо тримання під вартою та механізмів перегляду (Парадокси 1 та 8): у справі *Buzadji v. Republic of Moldova* [GC] (2016) ЄСПЛ детально розробив критерії для виправданого тримання під вартою. Воєнчасні розширення підстав для тримання під вартою мають відповідати тесту необхідності та пропорційності зі ст. 5 ЄКПЛ. Відповідно до *Scoppola v. Italy* (No. 2) [GC] (2009), Україні слід запровадити «*sunset clauses*» для надзвичайних норм, прийнятих під час війни, з обов'язковим парламентським переглядом після завершення воєнного стану.

Головна рекомендація, що випливає з аналізу парадоксів віктимності: українська система має визнати, що віктим-центричність є легітимною метою, але не абсолютним принципом, що автоматично переважає над іншими фундаментальними правами. Страждання жертв є морально значущими, але не звільняють від вимог пропорційності, законності та процесуальної справедливості, що становлять серцевину європейської традиції прав людини, до якої Україна прагне приєднатися (Туляков, 2026).

IV. Пріоритети реформи: що потрібно змінити

Успішна апроксимація оновленої Директиви ЄС в Україні потребуватиме одночасних зусиль у кількох напрямках, і концептуальна рамка парадоксів допомагає окреслити їх чіткіше.

Насамперед необхідне законодавче закріплення чітких процесуальних гарантій участі потерпілого на всіх стадіях кримінального провадження — включно з вирішенням питань про закінчення строків давності — із обов'язком суду мотивовано відповідати на аргументи жертви. Принцип «право почути, але не обов'язково враховувати» має бути замінений принципом «право бути почутим так, щоб суд міг пояснити, чому позиція не є вирішальною саме в цій справі».

По-друге, потрібне створення або суттєве посилення спеціалізованих служб підтримки жертв — психологічної, юридичної, соціальної — з гарантованим державним фінансуванням та розподілом по всій країні. Підключення до загальноєвропейської лінії 116 006 могло б стати першим практичним кроком у цьому напрямку, а запровадження «sunset clauses» для надзвичайних воєнних норм кримінального права — необхідним запобіжником від їх закріплення на постійній основі [European Network of Victims' Rights, 2025].

По-третє, необхідно запровадити системну підготовку всіх учасників кримінального процесу, які взаємодіють із жертвами, з акцентом на травмаінформований підхід, гендерні аспекти насильства та протидію вторинній віктимізації, але також на розуміння структурних парадоксів жертво-центричних реформ [Victim Support Europe, 2025b].

Нарешті, реформа потребує системи незалежного моніторингу із провідною роллю правозахисних організацій, асоціацій жертв і наукової спільноти. Лише доказова база про те, що реально працює, дозволить перетворити законодавчі зміни на живу практику правосуддя [European Network of Victims' Rights, 2025]. Ухвалення та політичне узгодження нових норм — лише початок тривалого процесу їх імплементації, що вимагає від держав-членів розроблення національних стратегій, адаптації законодавства, створення або посилення служб підтримки та налагодження механізмів моніторингу [European Network of Victims' Rights, 2025].

V. Замість висновку: право на гідність як стратегічний вибір

Орієнтований на жертву підхід у кримінальному праві являє собою справжній моральний прогрес: жертви заслуговують на визнання, участь, захист та підтримку. Але цей поворот також концентрує нові форми зловживання владою, створює нові ризики несправедливості та породжує системну напруженість, яка вимагає стійкої критичної уваги. Досвід України демонструє, що парадокси віктимності діють не як теоретичні абстракції, а як жива напруженість, що зачіпає тисячі судових переслідувань, мільйони жертв та довгострокову правову та соціальну структуру національного буття [Туляков, 2026].

У день, коли Європа вшановує жертв злочинів, особливого змісту набуває вимір пам'яті та визнання. Кожна історія віктимізації — це не статистика, а доля конкретної людини, її близьких, її спільноти, і нові правила покликані зробити так, щоб ці історії більше не губилися в тиші коридорів інституцій [European Newsroom, 2025]. У публічному дискурсі дедалі більше утверджується розуміння, що справжня відповідь

на злочин неможлива без відновлення гідності жертви, без визнання її страждання і без надання їй реального голосу у прийнятті рішень.

Для України цей вибір є одночасно євроінтеграційним зобов'язанням і глибоко внутрішнім завданням. Позиція Верховного Суду щодо «не вирішального» характеру позиції потерпілого при застосуванні строків давності — лише один із прикладів того, як усталена судова практика може суперечити новому стандарту ЄС не через злий умисел, а через відсутність відповідної процесуальної архітектури і культурної зміни. Парадокси віктимності показують, що такі суперечності є не випадковими збоями, а структурними особливостями будь-якої системи, що зазнає «повороту до жертви».

У довгостроковій перспективі нові стандарти захисту жертв злочинів можуть сприяти формуванню в Європі культури солідарності, де страждання іншого не лишається непоміченим, а реакція суспільства й держави ґрунтується на емпатії, справедливості й відповідальності. Нова Директива про права жертв злочинів із її розширеними гарантіями участі, доступу до правосуддя, спеціалізованої допомоги й поваги до приватності є ключовим кроком на цьому шляху [European Parliament, 2023]. Парадокси, визначені тут, забезпечують концептуальну карту для критичної взаємодії з кримінальним правом, орієнтованим на жертву, і припускають, що орієнтація на жертву не може слугувати нерелексивним козирем, що переважає всі інші цінності, а повинна постійно балансуватися з конкуруючими принципами, включаючи справедливість, законність, пропорційність, свободу та демократичне обговорення [Туляков, 2026].

Ушановуючи Європейський день жертв злочинів, Україна постає перед вибором: розглядати апроксимацію Директиви як формальне виконання вимог, чи як реальну реформу системи, здатну зробити голос кожної жертви почутим — не за рахунок верховенства права, а разом із ним. Зусилля України з підзвітності заслуговують на підтримку, українські жертви заслуговують на справедливість, а українське суспільство заслуговує на демократичний простір, щоб орієнтуватися в цих парадоксах відповідно до власних цінностей та пріоритетів [Туляков, 2026].

References / Список використаних джерел

- Buzadji v. Republic of Moldova [GC], No. 23755/07 (ECHR 2016). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163671>
- Christie, N. (1986). The ideal victim. In E. A. Fattah (Ed.), *From crime policy to victim policy* (pp. 17–30). Macmillan.
- Del Río Prada v. Spain [GC], No. 42750/09 (ECHR 2013). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127697>
- European Network of Victims' Rights. (2025, December 15). Political agreement reached on the revision of the Victims' Rights Directive. <https://envr.eu/2025/12/15/political-agreement-reached-on-the-revision-of-the-victims-rights-directive/>

- European Parliament. (2023, November 21). Revision of the Victims' Rights Directive: EU legislation in progress (EU legislation in progress brief). European Parliament Think Tank. <https://epthinktank.eu/2023/11/21/revision-of-the-victims-rights-directive-eu-legislation-in-progress/>
- European Parliament. (2025a, December 10). EU strengthens legal protections and support systems for victims of crime [Press release]. <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20251209IPR32105/eu-strengthens-legal-protections-and-support-systems-for-victims-of-crime>
- European Parliament. (2025b, December 10). La UE refuerza la protección jurídica y los sistemas de apoyo para las víctimas de delitos [Press release, Spanish version]. <https://www.europarl.europa.eu/news/es/press-room/20251209IPR32105/eu-strengthens-legal-protections-and-support-systems-for-victims-of-crime>
- European Newsroom. (2025, December 10). EU agrees to stronger protections for crime victims. <https://europeannewsroom.com/eu-agrees-to-stronger-protections-for-crime-victims/>
- Fattah, E. A. (1992). Towards a critical victimology. *Crime, Law and Social Change*, 17(3), 261–279. <https://doi.org/10.1007/BF00728262>
- Handyside v. United Kingdom, No. 5493/72 (ECHR 1976). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499>
- IEU Monitoring. (n.d.). EU Commission proposes to strengthen the rights of victims of crime. <https://ieu-monitoring.com/editorial/eu-commission-proposes-to-strengthen-the-rights-of-victims-of-crime/411977>
- Maktouf and Damjanović v. Bosnia and Herzegovina [GC], Nos. 2312/08 and 34179/08 (ECHR 2013). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122716>
- McGonigle Leyh, B. (2011). Procedural justice? Victim participation in international criminal proceedings. Intersentia.
- Perez v. France [GC], No. 47287/99 (ECHR 2004). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61637>
- Prpic, M. (2023). Revision of the Victims' Rights Directive (Briefing No. EPRS_BRI(2023)754605). European Parliamentary Research Service. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/754605/EPRS_BRI\(2023\)754605_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/754605/EPRS_BRI(2023)754605_EN.pdf)
- REDRESS. (2025). EU Victims' Rights Directive revision: Civil society input. <https://redress.org/storage/2025/02/EU-Victims-Rights-Directive-Revision-1.pdf>
- Scoppola v. Italy (No. 2) [GC], No. 10249/03 (ECHR 2009). <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94135>
- Tuliakov, V. O. (2026). Viktimologichna polityka v postkonfliktnykh suspilstvakh [Victimological policy in post-conflict societies]. In *Antykryminalna polityka Ukrainy: u poshukakh optymalnoi modeli* [Anti-criminal policy of Ukraine: in search of an optimal model] (pp. 183–195). Yurait.
- Victim Support Europe. (2025a, December 10). Victim Support Europe welcomes the political agreement on the revised EU Victims' Rights Directive. <https://victim-support.eu/news/victim-support-europe-welcomes-the-political-agreement-on-the-revised-eu-victims-rights-directive/>

Victim Support Europe. (2025b). Vision for a revised Victims' Rights Directive. <https://victim-support.eu/vision-for-a-revised-victims-rights-directive/>